

ОЦІНКА ПРОФЕСІЙНО-ВАЖЛИВИХ ЯКОСТЕЙ МОЛОДИХ ЖУРНАЛІСТІВ

Актуальність проблеми кадрового супроводження журналістської діяльності в Україні зумовлена необхідністю забезпечення мас-медійних інститутів компетентними професіоналами, які здатні провадити ефективну роботу на всіх рівнях. Враховуючи дані міжнародної організації "Репортери без кордонів", діяльність журналістів відноситься до найнебезпечнішої групи професій. Отже, виникає проблема введення відбіркових процедур, які передбачають оцінювання професійних якостей та індивідуально-психологічних особливостей особистості представників засобів масової інформації (ЗМІ).

Дослідження останніх років [1; 4; 6 та ін.] свідчать, що забезпечення ефективності професійної діяльності фахівців визначається насамперед чинною системою відбіркової професійної оцінки, змістом їхньої фахової підготовки та кар'єрно-психологічного супроводження.

У зв'язку з цим *метою* нашого дослідження є уточнення професійно-важливих якостей журналістів на початковому етапі їхньої професійної діяльності.

Як свідчить досвід роботи зарубіжних і вітчизняних центрів оцінки щодо визначення показників професійної успішності працівників, прогноз ефективності виконання ними посадових обов'язків передусім залежить від рівня сформованості професійно-важливих якостей журналістів на етапах відбору та професійного становлення.

Оцінка професійних рис особистості представників мас-медійних установ має бути гнучкою, враховувати посадову специфіку кожного рівня професійного зростання. У зв'язку з цим в окремих дослідженнях [2; 4; 7 та ін.] здійснюється спроба визначити специфічні організаційні принципи й підходи до оцінювання в ході професійно-психологічного супроводження фахівців. Ці теоретичні підходи та принципи покликані не допустити формального ставлення в добір журналістських кадрів, відкривають можливості демократизації всіх технологій, введення процедур об'єктивної оцінки працівників ЗМІ тощо.

Систематизація підходу до кадрового підбору вимагає перш за все чіткого визначення критеріїв та факторів оцінки ділових якостей журналістів. За критерії беруться основні вимоги, яким повинен відповідати працівник. У даному випадку це професійно-кваліфікаційні характеристики посад працівників ЗМІ, а також необхідність їх подальшого професійного розвитку.

Під час ділової оцінки доцільно звертати увагу на процес формування і постійного збагачення в журналістів якостей, новітніх знань, навичок та вмій, необхідних для ефективного виконання посадових функцій, прав та обов'язків. Усе це дає можливість їм уповні розкривати свої здібності, творчий талант, потенційні можливості [3].

Під факторами професійної оцінки розуміють конкретні ділові якості, які характеризують основні вимоги, розшифровують і наповнюють фактичним змістом критерії.

У системі кадрового відбору виділяють: критерій цілісності особистості, формальні, соціальні, професійно-кваліфікаційні, індивідуально-психологічні, інтегральні критерії тощо (Е.А.Клімов, В.О.Соболев, О.Я.Чебикін, С.К.Хаджирадєва).

Перед тим, як вирішувати питання щодо безпосереднього оцінювання професійних рис журналістів, перш за все необхідно визначити перелік якостей, необхідних для успішної роботи, упорядкувати їх за ступенем підлеглості інтегруючому, особистісному факторові.

Професійні вимоги до журналістів повинні преломлятися через призму людської особистості, розглядатися в аспекті пізнавальних, інтелектуальних і емоційних рис людини. Разом з тим, особистість працівника мас-медіа характеризується певними властивостями, які визначаються станом у системі суспільних відносин. Ці відносини складають соціальний критерій і визначають громадянську свідомість, професійну поведінку представника ЗМІ. Крім того, особа журналіста належить до певної соціально-професійної групи, де виявляються риси, які характеризують її ставлення до суспільного стану, своїх обов'язків, цілей і завдань професійної діяльності, методів роботи, взаємовідносин з респондентами і колегами в колективі. Це насамперед – професійні знання, уміння і навички, досвід, моральні якості, спрямованість особистості (система потреб, інтересів, ідеалів, мотивів діяльності) тощо.

У процесі професійної оцінки не менш важливу роль відіграє врахування формального (аналіз документів, що здійснюється фахівцем, обмеження до його діяльності та інш.) та інтегрального (характеристики авторитету, рівня загальної культури й моральності, мислення, мови, принципи сприйняття інформації про різні події тощо) критеріїв.

Установлення загального переліку критеріїв професійної оцінки працівників мас-медіа не означає, що всі спеціалісти і представники ЗМІ повинні в повній мірі відповідати кожному із визначених компонентів. Це зумовлено тим, що, по-перше, перелік критеріїв може коливатись у залежності від конкретних цілей оцінювання, а по-друге, в силу індивідуальних якостей рівень відповідності людей до основних критеріїв може бути різним.

Слід наголосити, що в оцінці ПВЯ представників мас-медіа принципової уваги заслуговують питання формування соціальної відповідальності журналістів, їх перцептивних здібностей (зокрема, здатності швидко й адекватно розуміти інших людей, бути одночасно уважними до багатьох об'єктів), емоційної стабільності, особистісного динамізму (інтерактивності) як здатності впливати на інших людей, вольових якостей, антиципації (прогнозу розвитку подій, поведінкових явищ), креативності в поєднанні з професійними стереотипами діяльності тощо.

Особливого значення з позиції формування в журналістів таких особистісних рис, які б сприяли підвищенню авторитету ЗМІ, на думку фахівців [7; 8] набуває проблема залучення як кандидатів, так і діючого персоналу до самовиховання, створення стійкої мотивації, самопізнання і самовдосконалення, об'єктивної рефлексії в діяльності, поведінці, людських взаєминах.

Необхідно відзначити, що більшість указаних якостей складає основу соціального інтелекту людини. Важливість розвинутого соціального інтелекту серед інших рис журналістів зумовлена тим, що він забезпечує розуміння вчинків та дій людей, розуміння

мовної продукції людини, а також її невербальних реакцій (міміки, поз, жестів тощо).

З огляду на зазначене вище, зміст професійних рис включає передусім:

- уміння спонукати людей до співпраці;
- інтуїцію – здатність передбачати шанс реально-го втілення творчого плану, програми, проекту в практику з урахуванням певних критеріїв (вартості, часу, створення та підтримки позитивного соціально-психологічного клімату в творчому колективі, соціальних наслідків поданої інформації тощо);
- потенційну спроможність зайняти незалежну позицію стосовно оцінки подій у суспільстві;
- комунікативні навички: ведення співрозмов, уміння підтримувати особисті контакти з людьми, а також впливати на свідомість інших, розвиток вербального і невербального інтелекту тощо;
- швидко адаптацію до нових умов, змін як об'єктивного, так і суб'єктивного плану;
- психоемоційну саморегуляцію (особливо у складних, екстремальних умовах);
- розвинуту пізнавальну сферу (гнучкість і рухливість розуму, здатність миттєво аналізувати та оперативно приймати оптимальні рішення; індивідуальне творче мислення);
- моральну зрілість і високу громадянську відповідальність тощо.

Комплексний підхід до визначення ПВЯ працівників, які задіяні в роботі ЗМІ, передбачає передусім те, що журналістська діяльність вимагає наявності в кандидата чи починаючого працівника комплексу ділових, особистісних і спеціальних рис, а також дослідження умов, причин і факторів, які сприятимуть формуванню та вдосконаленню цих якостей.

До ділових належать якості, які визначають професійну компетентність працівника, зокрема: наявність професійної освіти, досвід практичної роботи, організаційні здібності, ініціативність, висока працездатність, знання спеціальних дисциплін, чинних нормативних актів, володіння соціальними, технологічними прийомами і технічними засобами (ПЕОМ, фото-, відеоапаратура), вміння правильно складати й оформляти інформаційні повідомлення, готувати статті та інші матеріали.

Особистісні якості складають комплекс рис характеру, які найбільшою мірою відповідають посадовим вимогам, тобто: уміння встановлювати контакти з людьми, спілкуватися з представниками різних верств населення, стриманість, чесність і добросовісність, увічливість, доброзичливість, принциповість, людяність тощо. При цьому суттєвим є розуміння журналістом того, що він виступає на посаді не від себе самого, а від імені суспільства, важливою цінністю якого є справедливість і право на об'єктивну інформацію.

Спеціальні професійні якості передбачають володіння журналістом відповідними знаннями, уміннями й навичками, необхідними для успішного виконання ним професійних обов'язків за конкретною посадою.

Таким чином, визначені вище критерії, фактори та теоретичні підходи до оцінки ПВЯ працівників мас-медіа виступили основою у виборі психодіагностичних методик, за допомогою яких були досліджені певні професійно-значущі риси молодих журналістів.

У дослідженні взяли участь 30 працівників друкованих періодичних видань, теле- і радіоустанов регіонального значення. Віковий діапазон досліджених склав від 23 до 35 років.

З метою визначення ПВЯ молодих журналістів, які впливають на формування їх професійної компетентності, нами використовувались: біографічна анкета «Наука і освіта», № 5-6, 2005

та, методика Липмана, а також метод спостереження в ході виконання репортерами посадових обов'язків.

Опираючись на аналіз професіографічних джерел і зміст професійної діяльності співробітників мас-медіа, уявляється можливим визначити основні психологічні риси, властивості особистості, наявність яких зумовлює успішність роботи журналістів та свідчить про високий рівень їхнього професіоналізму, а саме:

- високий рівень творчої активності;
- спроможність вирішувати професійні завдання в ситуаціях, пов'язаних із високим ступенем ризику та підвищеною небезпекою для життя й здоров'я;
- спроможність до інтенсивної міжособистісної комунікації з різноспрямованими особами;
- висока психофізіологічна витривалість, пов'язана з відсутністю фіксованого робочого часу (середня тривалість робочого дня складає 10-12 годин, нерідко випадає 7-добовий робочий тиждень, нічна робота після інтенсивного робочого дня тощо);
- спроможність витримувати довготривалі емоційні напруження, стани тривоги, почуття страху, невідомості, неможливість поділитися власними сумнівами із близькими;
- постійна інтелектуальна активність (аналіз інформації, що безперервно змінюється, утримання в пам'яті великої кількості фактів, прийняття рішення в умовах дефіциту часу);

• спроможність до рольового перевтілення, уміння видавати себе за інших людей, розігрувати ролі різноманітних соціальних і професійних типів; мовна кмітливість, уміння швидко і зрозуміло пояснити критичну ситуацію іншим;

• високий рівень самостійності, сміливості, персональної активності й схильності до розумного ризику.

• стійка мотивація до виконання професійного обов'язку, висока моральна відповідальність в оперуванні інформацією тощо.

Критерії оцінки результатів біографічного анкетування визначались шляхом змістовного аналізу відповідей опитаних на запитання за п'яти бальною системою, яка дозволила виявити зрілість спрямованості, обґрунтованість та стійкість мотивів роботи молодих журналістів у ЗМІ.

Отримані результати свідчать про те, що дві третини респондентів (67%) виявили досить високий рівень професійної спрямованості особистості. Цей факт вказує на те, що більшість досліджених молодих журналістів характеризуються зрілою професійною позицією, а також адекватним уявленням про свою роботу і власні можливості.

Разом з тим, значна частина випробуваних (33%) показала досить низький рівень професійної спрямованості, що на наш погляд, може впливати на результативність їхньої роботи в ЗМІ. Такий стан проблеми можна пояснити тим, що під час їхньої фахової підготовки були недостатньо використані психологічні засоби діагностики й формування професійно-важливих рис особистості, необхідних для ефективного журналістської діяльності. Крім того, було виявлено головні мотиваційні чинники професійного вибору молодих репортерів, а саме: прагнення до спілкування, живої, цікавої, нешаблонної роботи; виконання професійних обов'язку внаслідок формування життєвого переконання; бажання перевірити себе, бути значним серед оточуючих; матеріальний добробут тощо.

Окрім аналізу й оцінки відповідей респондентів на поставлені запитання були отримані дані, які свідчать про рівень комунікабельності, ширості, емоційності, кмітливості, креативності, а також виявлені

негативні риси характеру: запальність, упертість, об-разливість.

У результаті оцінки молодими журналістами власних найбільш важливих професійно-значущих якостей ними були відмічені такі:

1) комунікативні: спроможність до швидкого встановлення контактів з новими людьми; уміння давати об'єктивну оцінку діям та вчинкам інших;

2) інтелектуальні: уміння вибирати з великого обсягу інформації саме ту, що є необхідною для вирішення поставлених завдань; спроможність приймати правильне рішення за умови гострої нестачі необхідної інформації та відсутності часу на її обмірковування; здатність розглядати проблему з декількох різних позицій (об'єктивність подання інформації); спроможність відчувати наявність проблем там, де нібито все вже вирішено (репортерська інтуїція);

3) вольові: спроможність брати на себе відповідальність у складних ситуаціях; наполегливість у подоланні труднощів, що виникають;

4) емоційні: урівноваженість та самовладання у складних ситуаціях; емоційна стійкість у прийнятті відповідальних рішень в екстремальних умовах;

5) психомоторні: спроможність до швидких дій в умовах дефіциту часу; швидка реакція на раптове зорове враження шляхом здійснення певних рухів (висока моторна реактивність) тощо.

Водночас, викликає інтерес той факт, що певні професійно-важливі якості в ході оцінки респондентами не були відзначені, а саме: уміння швидко знаходити необхідний тон розмови, вигідну форму спілкування в залежності від психологічного стану та індивідуальних властивостей співрозмовника; уміння відстоювати власні погляди; спроможність об'єктивно

розраховувати власні досягнення, сили та можливості. Це можна пояснити тим, що зазначені ПВЯ в молодих журналістів проявляються досить рідко внаслідок невеликого досвіду їх роботи, а також недостатньою психологічною підготовкою, що в цілому впливає на ефективність виконання ними посадових обов'язків.

Таким чином, результати діагностики, проведеної в ході оцінки основних професійних рис журналістів, свідчать, що професіоналізм працівників ЗМІ залежить від рівня зрілості спрямованості особистості, високої громадської активності та самосвідомості, стійкості мотивації професійного вибору, розвинутих інтелектуальних, комунікативних, емоційно-вольових властивостей тощо.

У переважній кількості представників мас-медійних установ професійний вибір, як правило, є полімотивованим, що свідчить про обміркований та раціональний підхід до вирішення складних життєвих проблем і достатньо високий рівень когнітивної складності.

Наведені вище критерії виступають базовими під час оцінювання професійно-важливих якостей журналістів і дозволяють установити, які, і в якій мірі психологічні характеристики зумовлюють успішність оволодіння професією та подальше професійне становлення молодих працівників мас-медіа.

Результати діагностики ПВЯ особистості представників ЗМІ свідчать як про необхідність підвищення компетентності молодих фахівців, так і вдосконалення професіоналізму в досвідчених журналістів, особливо під час їхньої перепідготовки чи підвищення кваліфікації. З огляду на це, *перспективною* є розробка психологічних рекомендацій щодо розвитку професійно-важливих властивостей особистості осіб, які займаються журналістською діяльністю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кудряшова Л.Д. Системно-психологическая оценка кадров руководителей и управленческих систем. – Кишинев: Штиинца, 1983. – 87 с.
2. Лазутина Г.В. Основы творческой деятельности журналиста. – М.: Смысл, 2002. – 340 с.
3. Мельник Г.С., Тепляшина А.Н. Основы творческой деятельности журналиста. – СПб.: Питер, 2004. – 272 с.
4. Психология и работа / Под ред. Д. Шульц, С. Шульц. – СПб.: Питер, 2003. – 560 с.

5. Романова Е.С. 99 популярных профессий. Психологический анализ и профессиограммы. – СПб.: Питер, 2000. – 464 с.

6. Рэндалл Д. Универсальный журналист. – Н.Новгород: Вел. Новгород, 1999.-184 с.

7. Тиунова И.И. Психологические аспекты работы журналиста. – М.: МГУ, 1990. – 320 с.

8. Шостак М.И. Работа современного репортера. – М.: Высш. школа, 1996.- 207 с.

Подано до редакції 03.10.05

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются психологические критерии оценки профессионально-важных качеств и индивидуально-психологических особенностей начинающих журналистов.

SUMMARY

The article presents some criteria of estimation of professionally important qualities and individual psychological features of journalists of the entry level.